

DE Geert
van der Kolk
JONGENS
Roman

VII

In de zesde klas kreeg ik voor het eerst een vriendinnetje. Daar op de Veluwe noemden ze het verkering. Dat woord betekende niet alleen gaan met, maar duidde ook de persoon aan met wie je ging. Mijn eerste verkering heette Riek. Ze zat bij mij in de klas. Ze was een zittenblijfster, maar nog niet zo erg ontwikkeld, waarover later in dit hoofdstuk meer.

In de vierde klas, in Velsen, had ik ook vriendinnetjes, drie tegelijk zelfs, maar dat was geen echte verkering. We déden niets, behalve elkaar stiekem briefjes geven. Ze heetten Trees, Margriet en Winnifred en schreven 'Jan gaat met Trees! Ja?' (geïllustreerd met een hartje met een pijl erdoor) en 'Zullen we naar de bosjes gaan? Trees weet niet wat je daar moet doen, maar ik wel! Duizend kusjes! Margriet' (twee harten met pijlen). Winnifred kon heel mooi schrijven en was er trots op dat ze bijna elke week wel een keer met gekleurde inkt mocht, een beloning voor netheid die ik nooit heb gekregen. Ze was kort van stof ('Kusje!' met een hart-cum-pijl), maar ondertekende al haar briefjes met 'Winnifred Kersteman, vierde klas, Jan Campertschool, Driehuis, Gemeente Velsen, Noord-Holland, Nederland, Benelux, Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, Europa, Wereld (Aarde), Zonnestelsel, Heelal (Hemel)'. Ik was onder de indruk, maar voelde me ook een beetje bekocht. Ze zette elke plaatsbepaling op een nieuwe regel. Zo krijg ik mijn briefjes ook wel vol. Misschien was het een geraffineerde vrouwelijke vorm van vleierij. Ze wist natuurlijk dat aardrijkskunde mijn lievelingsvak was.

In de vijfde klas verloor ik abrupt mijn belangstelling voor Trees, Margriet en Winnifred. Zoals al gememoreerd zat ik in een combinatieklas. Sommigen van de zesdeklasers, en met name een zittenblijfster die Nel-Marianne heette, waren al flink ontwikkeld. Ik gaf haar een briefje, kreeg geen antwoord, schreef er nog een, en nog een, en toen ze eindelijk reageerde, verhuisden we naar Apeldoorn. Ik ben voor trauma geboren.

Riek, mijn eerste echte verkering, was een klein, mager meisje met sprieterig donker haar in een korte paardenstaart en een pony die in haar ogen hing. Ze had een opvallend grote wipneus. Als ze je aankeek, moest ze omhoog kijken en dan staarde jij in haar neusgaten.

Als je verkering had, kon je in het speelkwartier niet meer voetballen of kaarten. Je moest met je verkering op het schoolplein rondwandelen, niet hand in hand, maar pink aan pink, en prátén. Ik kletste haar de oren van het hoofd, over voetballen, vissen, kaarten en de Noordersluis, de enige dingen waar ik iets vanaf wist. Riek vond het allemaal best. Zelf zei ze niet veel, niet uit verlegenheid, maar omdat ze niets interessants kon bedenken. Ze was geen licht en niet voor niets blijven zitten. Er ging niet veel van haar uit, zoals dat toen werd genoemd.

Geen kwaad woord over Riek. Mooi was ze niet, maar ze had vast een hart van goud. De onzichtbare, verborgen kwaliteiten, de innerlijke schoonheid van een vrouw, wist ik toen nog niet te waarderen. Later in mijn leven heb ik er de grootste bewondering voor gekregen en er veel troost van gehad (zie onder andere Deel 7: 'Intermezzo in Parijs' en vooral Deel 9: 'De Amerikaanse jaren').

De verkering was Rieks idee, niet het mijne. Ik zei uit lafheid en gemakzucht ja, ik wilde geen ruzie maken, en toen zat ik eraan vast. Meisjes vonden verkering veel be-

langrijker dan jongens. Het ging ze om de status. Ik had eigenlijk liever gevoetbald of gekaart met Beje.

Beje, de jongen met de speelkaarten met naakte vrouwen, was mijn eerste vriend in Apeldoorn. Hij was blijven zitten en we zaten nu bij elkaar in de klas. Zijn oude vriend Wout was naar de autotechnische school gegaan. Behalve de kaarten had Beje ook altijd sigaretten en geld, dat hij jatte uit de huishoudportemonnee van zijn moeder. Er ging nog minder van hem uit dan van Riek en van voetballen snapte hij geen snars. Hoewel hij een jaar ouder was liep hij als een trouwe hond achter mij aan en hij had ook een beetje een hondensmoel; hij keek altijd verdrietig, zoals een spaniël.

Ik ben niet geboren met het talent om de juiste vrienden te kiezen en ik heb het ook nooit geleerd, hoewel ik mijn uiterste best heb gedaan. Deze tekortkoming heeft mij veel ellende en stil verdriet bezorgd (zie Deel 3: 'Mijn studententijd', Deel 4: 'Twaalf ambachten', Deel 5: 'Guerrillastrijder', Deel 6: 'Op de Wilde Vaart', Deel 7: 'Intermezzo in Parijs' en 7A: 'Intermezzo in Berlijn', Deel 8: 'Naar het Hoge Noorden', Deel 9: 'De Amerikaanse jaren' en Deel 10: 'De late jaren'). Als ik een sombere natuur had gehad zouden mijn ontelbare slechte, desastreuze ervaringen met vrienden mij achterdochtig en misantropisch hebben gemaakt, maar ja, een mens kan niet tegen zijn aard ingaan, hoewel ik soms de wanhoop nabij was. De vriendschap met Beje is ook catastrofaal afgelopen. Daarover later meer.

Beje had ook verkering, met Agnes, een muizig meisje waar ook maar heel weinig van uitging. Als het mooi weer was gingen we met z'n vieren naar het Kristalbad, een groot, onverwarmd zwembad met een kanovijver, een glijbaan, een paviljoen met pingpongtafels en een zon-

neweide. Het was in de crisisjaren als werkverschaffing aangelegd en sindsdien niet meer geveerd of schoongemaakt. Behalve zwemmen, kanoën en pingpongen kon je er vrijen, wat de meisjes wilden, en kaarten. Vrijen deed je op de zonneweide. Je spreidde je handdoeken naast elkaar uit, ging op je rug liggen en hield elkaars hand vast. Je kon ook je arm om je meisje slaan. Zoenen deden we niet, hoewel dat best mocht. De grotere kinderen, de middelbare scholieren, zoenden er wat op los daar op de zonneweide. Riek en Agnes vonden naast je verkering op een handdoek liggen al mooi genoeg. Ze konden ook eindelijk met hun verkering aan de pink op het terrein van het zwembad rondslechteren. Ze geloofden dat ze ervoor bedoeld waren. De status, daar ging het ze om. Meisjes zijn anders dan jongens.

Het paviljoen van het Kristalbad was omringd door hoge dennenbomen en alleen daar kon je kaarten. Er werd uitsluitend gezwikt, alsof het in de wet stond, en uitsluitend door jongens. Ze speelden in groepjes van drie of vier, sommigen in hun zwembroek, maar de meesten in hun gewone kleren. Ze waren alleen naar het zwembad gekomen om te zwikken. De inzet varieerde van een stuiver tot een kwartje.

Zwikken is een zeer vereenvoudigde vorm van klaverjassen. Je speelt het met twintig in plaats van tweeënvijftig kaarten en zoals alle spellen heeft het zijn eigen woordenschat: Troef tien, Zeven pond aas, Zwik! In mijn diensttijd heb ik het tot treurens toe gespeeld (voor het opmerkelijke verhaal van mijn veel eerder dan gebruikelijk voltooide militaire dienst, zie Deel 4: 'Twaalf ambachten').

Mijn verkering met Riek heeft maar kort geduurd en is niet op een fraaie manier uitgegaan. Ik schaam me voor wat ik heb gedaan, denk er hoofdschuddend aan terug

en zou er liever helemaal niet aan terugdenken, maar ik heb u een eerlijk boek beloofd. Het diepe van het Kristalbad was vijftig meter lang en had een groot betonnen platform voor de hoge en de lage wip. Je kon onder het platform zwemmen, uit het vizier van de badmeester, en daar wemelde het altijd van de stelletjes, verwoed watertrappend en met hun tongen in elkaars mond en hun handen in elkaars zwempakken. Riek en ik waren er eigenlijk niet welkom, we waren te jong, maar Riek was behoorlijk brutaal en trok zich niets van de grotere kinderen aan.

‘We gaan naar de bodem,’ zei ze. ‘Je moet heel diep inademen.’

Ze hield haar handen op mijn schouders.

‘En goed kijken.’

We hapten naar adem en lieten ons naar de bodem zakken. Riek pakte haar schouderbandjes en trok haar zwempak omlaag. Door al het gespartel boven ons was het water overal in beweging. Het klotste en schitterde en ik kon zien wat Riek deed, maar niet wat ze liet zien.

‘Niet tegen Beje zeggen, hoor,’ zei ze toen we weer boven kwamen. ‘Beloofd?’

Ik vertelde het meteen aan Beje. Ik had toen nog de naïeve overtuiging dat echte vrienden geen geheimen voor elkaar mogen hebben. Dat idee, een resultaat van mijn tijd bij de padvinderij en het lezen van te veel jongensboeken, heeft mij zoveel meer kwaad dan goed gedaan dat ik er met een siddering aan terugdenk.

Later die middag lagen we met z’n vieren te vrijen op de zonneweide.

‘Zullen we gaan zwikken?’ vroeg ik aan Beje.

‘Tof,’ zei Beje, die altijd onmiddellijk ja zei als ik iets voorstelde.

‘Doe niet zo flauw,’ zei Agnes.

Beje liet haar hand los en stond op.

‘We hebben de hele middag al gevreeën,’ zei hij.

Riek keek mij aan.

‘Zullen we nog een keer gaan zwemmen?’ vroeg ze.

Ik kwam overeind en zei: ‘Je wou zeker je tietten weer laten zien.’

Ze keek me aan alsof ik haar een klap in haar gezicht had gegeven.

‘Dat was gemeen,’ zei Agnes.

‘Jij hebt nog geeneens tietten,’ zei Beje.

‘Maar Riek wel.’

‘O ja?’ zei ik. Ik pakte een van Rieks schouderbandjes en trok het naar beneden. Echte borsten had ze nog niet. Ze leken meer op twee bleke, platte halvemaantjes.

‘Je bent gemeen, Jan!’ riep Agnes.

Daar had ze gelijk in. Ik heb een opgeruimde, zonnige natuur, maar niet zonder boosaardige kantjes, zoals u later in dit en diverse volgende delen zult lezen. Ik draai er niet omheen. Dit is een eerlijk boek. Ik maak het niet mooier dan het was.

VIII

De school in Apeldoorn was aan de Schuttersweg en protestants-christelijk. Dit was een totale verrassing voor mij. De Jan Campertschool in Driehuis was gewoon openbaar en wij Mendels zijn ook een echt openbaar geslacht. We gingen nooit naar een kerk of een synagoge. Ik ben alleen een paar keer met mijn moeder naar de Sint-Bavo geweest voor de *Matthäus Passion* en de *Messiah*. Mijn moeder speelde piano en kon geen genoeg krijgen van Bach en Händel. Jos, de barbaar van de familie, was met geen stok naar een concert te krijgen en onze vader had altijd toevallig een vergadering. Hij deed alsof hem dat geweldig speet; hij was een zachtaardige man.

Er wás wel een openbare school in Apeldoorn, dichterbij ons huis zelfs. Ik had ernaartoe kunnen lopen, maar vader stuurde mij naar de Schuttersweg en Jos naar het Christelijk Lyceum in plaats van naar de Koninklijke HBS. Ik denk dat hij het deed om een degelijke indruk te maken op de zwaar-christelijke, oerconservatieve Veluwenaren. Als fabrieksdirecteur heb je wel gelijk een zekere status, maar dat wil nog lang niet zeggen dat je maatschappelijk bent geaccepteerd. Vader wilde erbij horen en er een succes van maken in Apeldoorn. Je zou het opportunistisch kunnen noemen, en hypocriet, maar hij zag dat anders. Een zakenman moet altijd praktisch zijn, daar geloofde hij heilig in, op het fanatieke af, vermoedelijk omdat hij er zelf zo zelden in slaagde.

Enfin, geen kwaad woord over de oude Mendel en ik heb dat jaar op die christelijke school echt geen trauma

opgelopen. Ik heb een zorgeloze openbare natuur en al die psalmen en gebeden vlogen mijn ene oor in en het andere weer uit. Zo ben ik nou eenmaal en dat gaat generaties terug. Ik ben genoemd naar de vader van mijn moeder – tweede zoon, zo was de pikorde. Opa Jan was een liberaal van de oude stempel, hoofd van de Muloschool, de openbáre, lezer van Ibsen en Multatuli, lid van de Vrijheidsbond en voorzitter van de Vereniging tot Nut van het Algemeen in Hellevoetsluis. In de oorlog stopten de Duitsers hem in het gijzelaarskamp in Sint-Michielsgestel. Mijn moeder was toen negentien. Ze had twee oudere zussen die al getrouwd en het huis uit waren. Ze bleef dus alleen achter met haar moeder, die Pieterella heette, haar boerenmeiden-komaf en gebrek aan opleiding camoufleerde door heel deftig te praten en later gierend de ment is geworden. In het voorjaar van 1943 werd hun huis afgebroken omdat het in het Duitse schootsveld stond. Ze woonden daarna meer dan een jaar op een soort terp in een geïnuundeerde polder, moederziel alleen en wachtend op de dag dat opa Jan gefusilleerd zou worden als represaille voor een actie van het verzet en zelfs daar is mijn moeder niet religieus van geworden. Zo zie je maar hoe diep het zat, dat openbare.

Opa Jan kwam uiteindelijk terug naar Hellevoetsluis, werd na de bevrijding tot burgemeester benoemd en verdronk in de Watersnood.

Aan vaderskant heb ik ook nooit iets religieus gezien, op één aangetrouwde oudoom na die in 1918 voor de Christelijk-Historische Unie campagne voerde tegen het vrouwenkiesrecht en ook toen hij allang dood was hartelijk door mijn vader werd beschimpt en bespot.

Na het einde van het schooljaar en de proefweek op het gymnasium zou ik weer naar voetbalkamp gaan en later

in de zomervakantie naar een nationaal zeilkamp van de zeeverkenner, maar ik werd ziek. Het was gewoon een griepje volgens mij, maar onze huisarts, dokter Boutens, die later in dit boek nog een belangrijke rol speelt als verstrekker van de morning-after pil, vertrouwde het zaakje niet en stuurde me naar een zenuwarts, dokter Jong, die om belangrijk te doen verklaarde dat ik waarschijnlijk hersenvliesontsteking had en onmiddellijk naar de isoleerafdeling van het ziekenhuis moest, omdat het meningitisvirus erg besmettelijk was.

Nou, ik heb het geweten.

Ik ben altijd kerngezond geweest. Zelfs nu heb ik geen hartproblemen, geen jicht, geen pijn in mijn knieën, oprispingen of constipatie, geen oudemannenkwalen, niks. Ik ben kaal aan het worden, maar dat is gewoon een genetisch gebeuren. Het zit 'm in de vader van je moeder. Opa Jan was nog niet helemaal kaal toen hij verdronk in de Watersnood, maar als hij een tijdje door had geleefd zou hij een biljartbal hebben gekregen. Na die eerste keer in Apeldoorn heb ik ook nooit meer in het ziekenhuis gelegen, dat wil zeggen, niet vanwege mijn slechte gezondheid. Het kwam altijd door kwalen waar ik niets aan kon doen, door pech en pure overmacht. Ik ben opgenomen met malaria in Papoea, maar daar heeft iedereen malaria; en met cholera in Galveston, een ontzette kaak in Calcutta, een gat in mijn lurven na een misverstand met een Kaapse buffel in de Serengeti, een schampschot in El Salvador, een druiper in Djibouti, schaamluis in Singapore, gebroken ribben in Rangoon, een overdosis in Odessa en een hersenschudding in Hamburg – dat soort dingen (zie respectievelijk Deel 4: 'Twaalf ambachten', Deel 5: 'Guerillastrijder' en Deel 6: 'Op de Wilde Vaart'). Ik heb ook een tijdje in Bellevue in New York gezeten en in McLean

Psychiatric Hospital in Massachusetts, maar dat was helemaal overmacht (zie Deel 9: 'De Amerikaanse Jaren').

Hoe dan ook, al die latere opnames waren kinderspel in vergelijking met de isoleerafdeling van het Wilhelminaziekenhuis in Apeldoorn, toen ik zelf nog een kind was. Ik lag in een kamertje dat uitkeek op een parkeerplaats met een afgedankte ambulance (alle banden waren plat) en een rij roestige vuilcontainers. Mijn bed had geen kussen en geen dekens. Ik moest plat op mijn rug liggen en mocht niks. Niet zitten, niet opstaan, ik mocht niet lezen of zelfs maar patience spelen. Het kamertje had geen radio, geen televisie, geen telefoon, zelfs geen klok of kalender aan de muur. De bedoeling van deze behandeling was dat mijn hersenen onder het ontstoken hersenvlies tot rust zouden komen, maar het had uiteraard precies het tegenovergestelde effect. Ik was bezig hier gek te worden.

Tot overmaat van ramp kreeg ik niets te eten, hoewel ik daar mijn hersenen echt niet voor nodig had. Ik mocht alleen lauw kraanwater drinken uit een babybeker met een tuitje. Ze hadden er op z'n minst toch wel wat limonadesiroop in kunnen doen. Zelfs in Rangoon kreeg je drie keer per dag thee en als je wat geld liet zien nog gin ook.

De zijmuur van het kamertje was van dik glas en daarachter waren nog drie andere, precies dezelfde kamers. Aan het einde van de rij was het bureau van de verpleegster van de afdeling. Ze kon alle kinderen tegelijk in de gaten houden zonder van haar stoel te komen. In het kamertje naast mij lag een jongen van mijn leeftijd. Ik probeerde met morseseinen op het glas contact met hem te maken (ik had bij de zeeverkenner het insigne 'Marconist' gehaald), maar hij was echt ziek. Hij lag op apegapen, met zijn mond wij open, en staarde naar het plafond.

De deur was ook van glas en kwam uit op een kleine

vestibule, een soort sluis met aan de andere kant nog een glazen deur. Als de zuster bij mij kwam, bijvoorbeeld om mijn temperatuur op te nemen (altijd anaal; ze dachten waarschijnlijk dat mijn mond te dicht bij mijn rustbehoevende hersenen zat), bleef ze even in de vestibule staan en deed de buitendeur dicht voor ze de kamerdeur openmaakte. Beide deuren hadden sponningen van zwart rubber en sloten luchtdicht af, zoals de deksels van weckpotten. En om dit vrolijke beeld compleet te maken droeg de zuster altijd een groot groen gasmasker van het soort dat ik kende van foto's van de Eerste Wereldoorlog. Bezoek mocht uiteraard helemaal niet. Mijn ouders mochten niet eens in de vestibule. Ze moesten op de gang blijven staan en konden alleen naar me zwaaien. Ze praatten ook wel tegen me, maar door die hermetisch gesloten deuren kon ik natuurlijk niets horen. Ik kon alleen wanhopig terugroepen dat ik naar huis wilde.

Ik ben voor trauma geboren. In een isoleercel, zonder boeken of aanspraak, zou een mens onherroepelijk krankzinnig worden. Of godsdienstig, maar dat komt in mijn optiek min of meer op hetzelfde neer. Dankzij mijn openbare en opgewekte natuur heb ik me erdoorheen geslagen. Ik speelde in mijn hoofd eindeloos eredivisiewedstrijden, in detail, tot en met de laatste inworp en de ultieme buitenspelval. Telstar tegen Ajax en Blauw-Wit, Telstar tegen de Volewijckers. Sommige wedstrijden duurden urenlang (er was geen klok in mijn glazen cel), ze waren rete-spannend en Telstar won altijd op het nippertje, in de laatste minuut.

Na tien dagen besloot de zenuwarts dat het bij nader inzien toch een griepje was geweest en stuurde me naar huis. Dacht u dat hij excuses aanbood? Dan kent u de medische stand slecht. De hersenvliesontstekingaffaire heeft

mijn achting voor doktoren voorgoed en onherstelbaar ondermijnd. Ik maak een uitzondering voor onze huisarts dokter Boutens, maar dat vermeldde ik al even.